

Heemkundekring 'De Heerlijkheid Oosterhout'

Zandheuvel 51
4901 HT Oosterhout
Tel : 0162 856 133

www.heemkunde-oosterhout.nl

40^e jaargang

nummer 1

2016

Ledenblad van Heemkundekring

“DE HEERLIJKHEID OOSTERHOUT”

40^e jaargang, nummer 1

2016

Inhoud van dit nummer:

Uitnodiging	2
Op de koffie bij.....	3
Aanleg Napoleonsbaan onder Oosterhout	8
Genealogie en Internet 8	15
De Rul en de rullekes van Oosterhout (3).....	22
Colofon	31

Niets uit deze uitgave van de heemkundekring mag worden vermenigvuldigd of openbaar gemaakt, op welke wijze dan ook, zonder de schriftelijke toestemming van de auteur.

UITNODIGING

“Heemkundekring De Heerlijkheid Oosterhout”

Lezing: 99 x Giro d’Italia

De 99^e editie van de Ronde van Italië start dit jaar op 6 mei in Apeldoorn, met op 7 en 8 mei nog etappes naar Nijmegen en Arnhem. Oosterhouts wielershistoricus Rein Lambregts, auteur van meerdere wielersboeken, vertelt over de historie van de Giro d’Italia, met mooie, historische filmbeelden van de legendarische Italiaanse renner Fausto Coppi en met extra aandacht voor de prestaties van renners uit West-Brabant, zoals Wim van Est, Wout Wagtmans, Johan van der Velde en Jeroen Blijlevens.

Maandag 2 mei om 19.30 uur in Huis voor Erfgoed (Speelgoedmuseum Op Stelten), Zandheuvel 51 te Oosterhout. Zaal open om 19.00 uur. Toegang gratis

Op de koffie bij...

Jan en Mien Broekhoven

Op maandagmorgen zijn we voor de tweede keer “op de koffie” bij Jan en Mien Broekhoven. Niet alleen omdat we weten, dat de koffie er goed is -al telt dat ook mee- maar bij ons vorige bezoek, waarbij de fotografie als hobby van Jan uitvoerig ter sprake kwam, werd het onderwerp “De Oosterhoutse straatfotograaf Janus Dooremalen” aange- roerd en werd er afgesproken, dat er een vervolg zou komen over dit onderwerp.

Janus Dooremalen als straatfotograaf

Jan vertelt het een en ander over de jeugd van Janus naar aanlei- dign van een interview dat hij in 1974 van hem heeft afgenomen.

Janus is geboren in 1906. Hij ging bij de Broeders van Huyber- gen, toen in de Arend- straat, naar school. Hij spijbelde regelmatig,

want wonend bij de Joodse begraafplaats moest hij elke dag wel een uur lopen om op school te komen. Van leren kwam weinig terecht, want daar had deze vrijbouter weinig zin in.

Toen hij op zijn dertiende van school kwam, ging hij werken. Hij be- gon bij Snoepfabriek Smits van Gils, later ook bij Piet Aarden. Ook hier was hij niet altijd gemotiveerd en vaak ontevreden over zijn lage loon. Dus hij zocht verder, overal waar iets te verdienen viel, bijvoor- beeld bij boeren en op het ‘ Strooifabriek. Op zijn twintigste kon hij bij ‘Piraat’ (een sigarettenmerk) bonnetjes sparen voor een fotocamera.

Hij kocht overal om hem heen deze bonnetjes op voor 1 ct. per stuk om dit zo begerenswaardige apparaat te kunnen kopen.

De eerste twee volgende jaren maakte hij foto's met deze boxcamera.

De opnamen werden gemaakt op glasplaten. De opnames met deze glasplaatjes ontwikkelde en fixeerde hij zelf. Deze zo verkregen negatiefjes drukte hij met behulp van afdruckraampjes af op z.g. daglichtpapier. Dat daglichtpapier ontwikkelde door de invloed van het zonlicht. Hij hoefde alleen maar te fixeren. Janus kwam dat later pas te weten via fotograaf Van Zijverden uit Breda Tot dan toe mislukte dan ook alles. Om te laten zien hoe het werkt, demonstreert Jan Broekhoven ons het afdrukken op daglichtpapier.

De foto's werden zonder fixeren gewoon zwart. Toen Janus alles onder

de knie had mocht hij bij zijn werkgever, Smits van Gils, foto's maken. De directeur was zo enthousiast over het resultaat, dat hij hem adviseerde om erin verder te gaan.

In 1928 kwam Janus iemand tegen via wie hij een 13x18 loopbodencamera kon kopen. Dit grotere formaat was veel beter van kwaliteit, maar ook veer duurder. Het afdrukken bleef hij voorlopig doen op daglichtpapier. Fotograaf Van Zijverden was weer zijn leermeester, want Janus kon die ingewikkelde gebruiksaanwijzingen maar zeer moeilijk lezen. Dus moest alles aan hem uitgelegd worden. Hoewel de foto's nu nogal wat duurder werden werkte hij daar een paar jaar vrij succesvol mee.

In 1930 zag hij een fotograaf met een 'snelcamera' (een echte straatcamera) werken. Die *moest* hij hebben. Jan Broekhoven toont ons ook een aantal foto's die hij zelf, op aanwijzing van Janus, met dit soort camera gemaakt heeft o.a. bij Alberts Corner in Oosterhout, bij de jachthaven in Drimmelen, en in Doesburg.

Oudere Oosterhouters zullen zich Janus nog herinneren van kermissen en evenementen. Het was een bijzondere attractie als je met de kermis van de Markt naar de Heuvel liep, ergens halverwege bij Meulendijks voor het huis werd je gefotografeerd en als je terug liep van de kermis op de Heuvel naar de Markt of omgekeerd was intussen de foto klaar (een primitieve direct-klaar-camera dus). Hij bleef lang met deze snelcamera doorgaan, ook op markten en kermissen in de buurt en in parken en speeltuinen.

Voor bruiloften e.d. bleef hij zijn loopbodem-camera gebruiken. Maar het ging Janus niet snel genoeg.. Hij kocht een Leica (Leitz Camera) een prima Duitse kleinbeeldcamera. Langzamerhand werd hij nu professional. Toen een paar jaar Later de 'Leica Reporter' op de markt kwam, was het mogelijk met 1 cassette, 250 foto's te maken. Hij kocht er drie. Want nu hij niet meer in de fabriek werkte, kon hij ook in de week naar allerlei evenementen, voornamelijk kermissen in de verre omtrek.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog scharrelde Janus van alles. Hij kon overal aankomen. Fotograferen was door de Duitse bezetter verboden, met het oog op spionage. Maar er moesten pasfoto's gemaakt worden voor persoonsbewijzen. Ook de Duitse militairen die ingekwartierd waren lieten graag foto's maken om naar huis te sturen. En Janus verdiende goed. Natuurlijk kreeg hij het vaak aan de stok met de autoriteiten. Vooral de N.S.B. reed hem in de wielen: filmrolletjes werden afgepakt en vernietigd, een keer namen ze zelfs zijn camera in beslag. Die kreeg hij gelukkig later terug. Janus ging door met fotograferen en bleef goed verdienen.

Om nog meer productie te kunnen maken bouwde Janus zelf, vermoedelijk rond 1959 een camera waarmee hij indien noodzakelijk tot ongeveer 1500 foto's kon maken (half kleinbeeld). Jan Broekhoven demonstreert ook deze camera. Het probleem was, dat de sluiters bij zoveel opnamen regelmatig kapot ging. Dit loste Janus op door een ring met schroefdraad te laten maken waardoor hij in zeer korte tijd de sluiters, die voor het objectief zat, meteen kon verwisselen. Goede sluiters haalde hij van oude klapcamera's op markten. Ze moesten wel een flitscontact hebben.

Hoe maak je van al die opnamen foto's ?

In het donker haalde hij die grote rol uit de camera en dompelde die onder in een emmer met ontwikkelaar. Met duim en wijsvinger draaide hij de filmrol op tot een andere rol en weer terug. De film was nu ontwikkeld en werd op dezelfde manier gefixeerd. Dat duurde wat langer. Daarna de film spoelen in grote teilen water en ophangen om te drogen. Alles met de nodige voorzichtigheid. Al die foto's in één avond afdrukken was een enorm karwei. Het hele gezin hielp mee. Door middel van een oude 13x18 vergroter belichtte hij 9 foto's tegelijk en het ontwikkelen, fixeren en spoelen ging ook in een sneltreinvaart. Na het spoelen werden de massa's foto's gedroogd op horizontaal gespannen kippengaas. Soms moesten ze de hele nacht doorwerken, want de volgende morgen moesten de plaatjes in de winkel liggen. Toen Janus in 1971 ophield had hij nog een grote partij film-

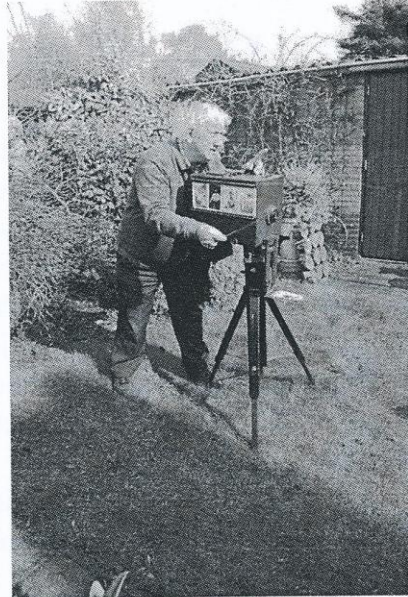

materiaal in voorraad en een gigantisch aantal pakken papier. Dat verouderde snel en zal voor weinig geld verkocht zijn.

Eigenlijk is dit artikel maar een korte samenvatting, er is nog veel meer over te vertellen. Op zijn manier is deze inventieve, fantasierijke, keihard werkende straatfotograaf een pionier geweest. Zijn uitvinding, de camera met kleinbeeld-film tot 30 meter, was volgens ons de enige van zijn soort in de wereld. Hij is er nooit bekend om geworden. Maar toch een pluim.

Jan Broekhoven vond het fijn om dit verhaal over een markante Oosterhouter te mogen vertellen. Mien bedankt voor de lekkere koffie met kokosmakroon erbij. We hebben van dat alles genoten en zullen het anderen aanbevelen.

Martin en Ad,
9 maart 2016

Jan van Broekhoven demonstreert een camera van Janus Dooremalen

Aanleg Napoleonsbaan onder Oosterhout

Door Frans Timmermans

14 november 2015. Op deze wat sombere middag reed Lodewijk Napoleon, vergezeld door zijn echtgenote Hortense en een tweetal leden van zijn hofhouding in een rijtuig, bestuurd door Cees Cornelissen, over de Veerseweg. Ze waren op weg naar een kasseienstrook die moet herinneren aan de bekende 'Route Napoleon', ook wel de Napoleonsbaan genoemd, van Parijs naar Amsterdam.

Overigens heette hij destijds 'la Route impériale 2'. In Frankrijk waren meer 'Routes impériales' die een netwerk vormden dat vanuit Parijs naar de grenzen van het Franse keizerrijk liep¹.

De Oosterhoutse tijdmachine² weet te melden:

1813 - Aanleg Napoleonsbaan: De grote weg Parijs-Amsterdam liep door Oosterhout. Hij werd aangelegd in de jaren 1813-1816. Napoleon begon met de aanleg, koning Willem I maakte hem af. Het traject maakte in de Franse tijd (1793-1815) onderdeel uit van de Route Impériale 2, de op één na belangrijkste route van het Franse Keizerrijk. In de eerste plaats was de aanleg door Napoléon bedoeld voor het verplaatsen van zijn legers, zijn Grande Armée.

Van Breda naar Oosterhout was het een kasseienweg van 6 meter breed die zijn loop vond via de huidige Bredaseweg, de Heuvel, Gasthuisstraat, Arendstraat, Kerkstraat, Leijsenhoek, De kerkweg van Leijsen (nu Veerseweg) werd bestraat. De weg liep verder over een

¹: https://fr.wikipedia.org/wiki/Liste_des_routes_imp%C3%A9riales_fran%C3%A7aises_de_1811

²: www.tijdmachineoosterhout.nl

nieuw tracé en maakte een bocht om verder kaarsrecht naar Raamsdonksveer te gaan. Aan het begin van dat stuk werd een tolhuisje gebouwd. Langs dit nieuwe tracé werden veel putten gegraven om de aarden dam, waarop de weg kwam te liggen, te kunnen opwerpen. Bij Raamsdonksveer was er een veer om de Donge over te steken. In 1819 is dat al een ophaalbrug. de aarden dam, waarop de weg kwam te liggen, te kunnen opwerpen. Bij Raamsdonksveer was er een veer om de Donge over te steken. In 1819 is dat al een ophaalbrug.

1806: Toen Lodewijk aantrad als koning, reisde hij samen met zijn gehele gezin, komende uit Parijs door Brabant, via Breda en Oosterhout, naar Amsterdam.

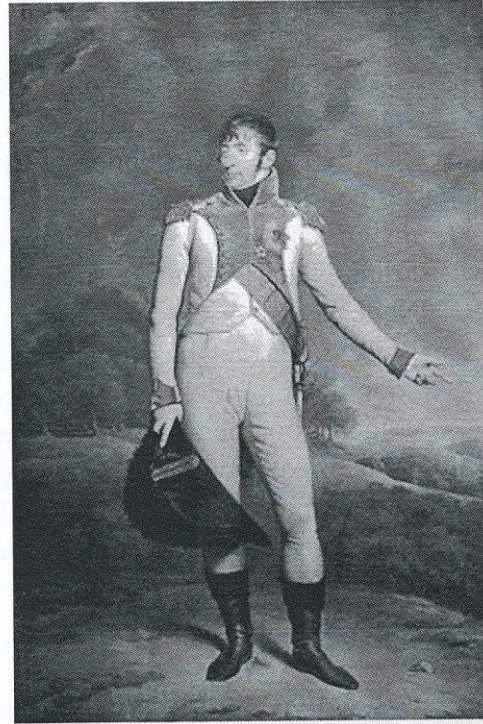
1809: Lodewijk Napoleon maakte van 13 april tot 18 mei een reis door Brabant en Zeeland en hoopte daarmee 'zijn land' beter te leren kennen³. Zijn echtgenote Hortense de Beauharnais en hun kinderen namen toen niet deel aan deze reis maar gingen terug naar Frankrijk.

³: Hans van Eeden (2009), Leve de koning, Brandaris Pers, 192 pagina's

2015: Bij hun aankomst werden ze door trompettist Martien Trommelen muzikaal welkom geheten. Wethouder Marcel Willemsen vroeg in zijn toespraak een minuut stilte voor de terroristische aanslag in Parijs. Wat op 14 november een feestelijke ont-hulling zou moeten worden van een gedenkwaardig stukje plaveisel werd overschaduwd door dramatische gebeurtenissen die daags ervoor plaats hadden gevonden in Parijs. Bij deze terroristische aanslagen vielen 129 doden en meer dan 350 gewonden.

Willemsen herinnerde aan de verdiensten die Lodewijk Napoleon toch gehad heeft voor Nederland en in het bijzonder voor Oosterhout. Zo kregen de katholieken de kerk op de markt (de huidige basiliek) terug. De onderhandelingen over schadeloosstelling van hervormden door de katholieken werden bespoedigd door een donatie van 7000 gulden uit eigen vermogen door Lodewijk Napoleon.

Enkele dagen na zijn vertrek uit Oosterhout (3 mei 1809), besloot de koning Oosterhout, tegelijk met Roosendaal (4800 inwoners) stadsrechten te geven. Oosterhout was met zijn ruim 6000 inwoners een behoorlijk groot dorp.

Lodewijk Napoleon

Ook een lid uit het gezelschap van de koning (van de Stichting Oud Oranje) memoreerde wat door toedoen van Lodewijk Napoleon tot stand gekomen is zoals het kadaster en het Rijksmuseum. Dat Napoleon zich verbonden wilde voelen met Nederland zou je ook af kunnen leiden uit het gebruik van zijn cocarde. Een cocarde is een insigne dat gedragen wordt op hoed of muts. Bij het passeren van de Frans-Nederlandse grens verdraaide hij de cocarde zodat de Nederlandse driekleur getoond werd.

We zouden het haast vergeten, deze bijeenkomst was georganiseerd door heemkundekring 'De Heerlijkheid Oosterhout' om aandacht te vragen voor een stukje van de Napoleonbaan. Hiervoor was ook de plaatselijke troubadour gevraagd om een toepasselijk lied samen te stellen maar hoe ongelukkig kon de melodie (La ballade des gens heureux) zo conflicteren met de gebeurtenissen in Parijs, de vorige dag. Heel toepasselijk ging het over keien. De aanwezigen zongen uit volle borst mee.

Troubadour Frans Brekelmans 'Route Napoleon, een zootje keien'

*In Oosterhout lag een zootje keien,
Zo vertelt een oude bron,
Daar konden koetsen over rijden,
Het was de Route Napoleon.
Daar konden koetsen over rijden,
Het was de Route Napoleon.*

*Daar overheen moeten was geen pretje,
Die kinderkoppen lagen scheef en schots,
Zelfs de koets van de grote keizer
Lag regelmatig vol met kots.
Zelfs de koets van de grote keizer
Lag regelmatig vol met kots.*

*Gelukkig vonden ze op deze route,
De 'Koppelpaarden' als herbergier,
Zodat de reiziger zich kon laven
Aan het allerbeste bier.
Zodat de reiziger zich kon laven
Aan het allerbeste bier.*

*Maar die sluwe, slimme Frans,
Vonden later een auto uit
Een ideaal geveerde Lelijke Eend kwam,
Op die rotweg het best vooruit.
Een ideaal geveerde Lelijke Eend kwam,
Op die rotweg het best vooruit.*

*De moraal van dees' historie,
Van de Route Napoleon:
'Vervang die duivelse kasseien
Maar gauw door asfalt en beton.'
'Vervang die duivelse kasseien
Maar gauw door asfalt en beton.'*

Alvorens te vertrekken werden Lodewijk Napoleon en zijn gemalin Hortense uitgenodigd om hun eerste schreden op de 'vernieuwde Route Napoléon' te zetten⁴.

⁴: Een-en-ander is te zien op YouTube dankzij opnamen van Rinus Kuijpers:
https://www.youtube.com/watch?v=nosaYvaZ9_8

Tekst op het informatiebord 'De kasseien van de Napoleonroute'

De kasseienstrook die u hier ziet, maakte ooit deel uit van de grote weg Parijs-Amsterdam. In de jaren 1813-1816 kwam deze weg tot stand. Keizer Napoleon begon met de aanleg, koning Willem I maakte hem af. Oosterhout werd hiermee onderdeel van de belangrijke verbinding van Parijs naar Amsterdam.

Een kasseienweg van 6 meter breed, die vanuit Breda kaarsrecht naar Oosterhout liep en daarna zijn loop vond over het plaveisel van Heuvel, Arendstraat, Kerkstraat, Markt en Leijsenhoek. Vervolgens werd de aanleg van de zogenaamde Napoleonroute met een bocht naar Raamsdonksveer voortgezet. Het traject maakte in de Franse tijd (1793-1814) onderdeel uit van de Route Imperiale 2, de op één na belangrijkste route van het Franse Keizerrijk. De weg werd door Napoleon aangelegd t.b.v. het verplaatsen van zijn legers. Langs de route verschenen in de loop van de tijd herbergen, tapperijen en logementen voor reizigers die per koets op doorreis waren. Zo ook in Oosterhout, aan de Markt en aan de Leijsenhoek, de voormalige herberg de Koppelpaarden en het legendarische diligencehuis Van Gend en Loos, waar Mooie Keetje haar gasten ontving.

Genealogie en Internet 8

Door Simon Burggraaf

Op zoek naar een schakende slager en zijn vrouw.

Al weer een tijd geleden kreeg ik het verzoek om uit te zoeken, waar een bepaald stuk papier vandaan kwam. Het ging om één bladzij met een geschreven datum (23 juli 1924) en een getypte rijmende tekst, die begon met:

*Jo. Doortaaien kon ons paps ook doen,
want Oosterhouts schaakkampioen,
dat word je niet met zitten suffen,
maar met wil, talent en pijpjes puffen.*

En de bladzij eindigt met:

*Samen Wij wensen u nog vele jaren,
met jonge geest, al wordt ge oud.
wij blijven volop liefde sparen,
tot allen hier zich weer vergaren,
voor 't bruiloftsfeest,...maar dan....in 't goud !*

Op het eerste gezicht is het bladzijde vijf van een groter draaiboek met teksten enz. voor een zilveren bruiloft. De vier personen die aan het woord komen (Jo, Ad, Luus en Nol) zouden kinderen van het bruidspaar kunnen zijn, eventueel met hun aanhang. We zijn dus op zoek naar een schakende Oosterhouder met kinderen (?). De datum op het blad zal wel de datum van het huwelijk zijn: 23-07-1924.

Op die dag trouwt in Oosterhout Cornelis Wilhelmus Antonius (Kees) van der Avort, 27 jaar, geboren te Oosterhout, (zoon van Arnoldus Hubertus van der Avort en Adriana Johanna Huiben) met Maria Paulina Johanna van Riel, 25 jaar, geboren te Oosterhout, (dochter van Johannes van Riel en Johanna Poppelaars).

Cornelis Wilhelmus Antonius van der Avort was geboren op 25-07-1896 in Oosterhout. Zijn vader Arnoldus Hubertus was slager in de St Janstraat, wijk E nr 44 (bevolkingsregister 1921-1938).

Avort van der huis	Arnoldus Hubertus	M. Hoofde	Jan 1862
Keijzers	Antonia Johanna	V. Vrouw	1910
Avort van der pope	Johannes Petrus	M. Zoon	1881
"	Concordia Johanna	V. dochter	1899
"	Cornelis Wilhelmus Antonius	M. Zoon	25 Juli 1896
"	Anna Maria Apol tonia	V. dochter	1902
"	Clara Cornelia	V.	13 Mei 1900
"	Clara Cornelia Maria	V.	13 Jan 1902
Comen	Anna Angelina	V. Vrouw	25 Oct 1862

Bevolkingsregister 1900-1920 v.d. Avort-Oomen (Regionaalarchief Tilburg)

Maria Paulina Johanna van Riel was geboren op 29-08-1898 in Oosterhout (geboorteregister 1898 akte 270). Ook haar vader Johannes van Riel was slager (volgens het bevolkingsregister) in de Leeuwenstraat, wijk C no 106.

De gezinssituatie van Kees (met drie zussen en een halfbroer) vindt men bij de burgerlijke stand en het bevolkingsregister (op de website van archief Tilburg⁵):

Arnoldus Hubertus van der Avort, geboren op 7 januari 1862, Oosterhout, overleden op 18 januari 1924, Oosterhout, timmerman (1880), later slachter.

Gehuwd (1) op 03-06-1890, Oud Vosmeer met Johanna Maria Alberta Zweedijk, geboren 14 november 1864, Goes, overleden op 8 april 1892, Oosterhout, dochter van Pieter Zweedijk en Appolonia Polfliet

Gehuwd (2) op 18 mei 1893, Oosterhout met Adriana Johanna Huijben, geboren op 28 juli 1870, Oosterhout, overleden op 28 januari 1902, Oosterhout, dochter van Cornelis Huijben en Anna Maria van Dorst

Gehuwd (3) op 27 mei 1903, Oosterhout met Anna Angelina Oomen, geboren op 23 oktober 1862, Oosterhout, dochter van Antonie Oomen en Johanna Philipsen.

Uit het eerste huwelijk

- Johannes Petrus Joseph van der Avort, geboren op 19 maart 1891, Oosterhout, gehuwd op 29 oktober 1913, Rotterdam, met Jacoba Maria Kosterman, geboren 27 januari 1893, Wijk bij Duurstede, dochter van Gerardus Kosterman en Henrietta Theodora van Schaik
- X van der Avort, doodgeboren dochter op 4 februari 1892, Oosterhout.

⁵: www.regionaalarchieftilburg.nl

Uit het tweede huwelijk:

- Geertruida Anna Maria van der Avort, geboren op 29 september 1894, Oosterhout, gehuwd op 9 juni 1920, Oosterhout met Bernardus Dionijsius van de Pas, geboren i23 september 1890, Tilburg, zoon van Cornelis Franciscus van de Pas en Maria Isabella Angela van Broekhoven
- X van der Avort, doodgeboren dochter op 24 september 1895, Oosterhout
- **Cornelis Wilhelmus Antonius van der Avort**, geboren op 25 juli 1896, Oosterhout, gehuwd op 23 juli 1924, Oosterhout, met Maria Paulina Johanna van Riel, geboren op 29 augustus 1898, Oosterhout
- Anna Maria Apollonia van der Avort, geboren op 29 november 1898, Oosterhout; vanaf juni 1925 als religieuze ingeschreven op het adres Leijzen A 274
- Clara Cornelia van der Avort, geboren op 13 mei 1900, Oosterhout, overleden op 14 mei 1900, Oosterhout
- Clara Cornelia Maria van der Avort, geboren op 13 januari 1902, Oosterhout, gehuwd op 24-11-1926 Oosterhout met Andreas Cornelis Oomen, geb 10 september 1898 Oosterhout, huisschilder, zoon van Stephanus Oomen en Maria Anna Eliza van der Linden

Uit het derde huwelijk:

- X van der Avoird, doodgeboren dochter op 25 mei 1904, Oosterhout

En de thuissituatie van Marie (met drie oudere broers):

Johannes van Riel, geboren op 9 maart 1859, Oosterhout, overleden op 27 december 1923, Oosterhout, vleeschhouwer / slager.

Gehuwd op 13 februari 1890, Oosterhout met Johanna Poppelaars, geboren op 2 januari 1866, Oosterhout, overleden op 15 juni 1911, Oosterhout, dochter van Christiaan Poppelaars en Paulina Biestraten

Uit dit huwelijk

- Nicolaas Christiaan van Riel, geboren op 23 juni 1891, Oosterhout, slager, gehuwd op 30 juli 1924, Oosterhout met Theodora Kanters, geboren op 15 juni 1892, Oosterhout, dochter van Paulus Kanters en Elisabeth Ligtvoet
- Christiaan Marinus, geboren op 19 april 1893, Oosterhout, overleden op 11 november 1935, Vught.
- Marinus Johannes Maria, geboren op 12 januari 1895, Oosterhout, handelsreiziger, gehuwd op 29-07-1926 Oosterhout met Maria Anna Geertruda van der Zanden, geb 9 april 1901 Boekel, overleden 9 januari 1935 Ginneken, dochter van Theodorus van der Zanden en Adriana Wilhelmina Geertrud van Louw
- X van Riel, doodgeboren zoon, 30 januari 1896, Oosterhout
- Paulina Maria Cornelia van Riel, geboren op 30 mei 1897, Oosterhout, overleden op 11 augustus 1897, Oosterhout.
- **Maria Paulina Johanna van Riel**, geboren op 29 augustus 1898, Oosterhout, gehuwd op 23 juli 1924, Oosterhout met Cornelis Wilhelmus Antonius van der Avort, geboren op 25 juli 1896, Oosterhout.

De beide vaders van het bruidspaar heten dus Arnoldus Hubertus en Johannes. Ook in de rolverdeling op het feest komen Jo en Nol voor (waarschijnlijk de oudste zoons).

In de geboorteregisters zijn geen kinderen van dit echtpaar te vinden, omdat geboorteregisters pas openbaar worden, als ze 100 jaar oud zijn. Volgens geneanet (www.geneanet.org) zou zoon Nol van der

Avort geboren zijn 17-07-1926 in Oosterhout en overleden 19-11-1979 Eindhoven. Dat zou kloppen met het bidprentje 102 586 uit onze verzameling. Op dat prentje staat ook een foto van hem.

Op de site van schaakvereniging D4 in Oosterhout (www.svd4.nl) staan de senior clubkampioenen vermeld vanaf 1925. Kees van der Avort is clubkampioen in 1927/1928, 1930/1931 en 1939/1940. We zitten dus op het goede spoor.

Op 23-07-1949 verschijnt er in het Kanton een familiebericht over de zilveren bruiloft van Kees en Marie op maandag 25-07, met daaronder de namen van de kinderen: Nol, Jo, Adrie en Lucia. De receptie is van 1 tot 2 uur, adres St Janstraat 20. (Op zaterdag 23-07 zou het natuurlijk te veel klanten kosten).

In de bevolkingsregisters 1921-1938 vinden we inderdaad het slagergesin Van der Avort – Van Riel in de St Janstraat E 44, na henummering E 43. En inderdaad: vier kinderen (en ook inwonend Clara, de jongste zus van Cornelis, die in 1926 naar Teteringen vertrekt):

- Arnoldus Hubertus Johannes, geb 17-07-1926 Oosterhout (Nol)
- Joanna Angelina Adriana Theresia, geb 09-11-1928 Oosterhout (Jo)
- Adriana Angelina Geertruda Maria, geb 05-05-1930 Oosterhout (Ad)
- Lucia Anna Maria, geb 20-05-1931 Oosterhout (Luus).

Drie van de vier kinderen zijn dus vernoemd naar de grootouders.

Op Maandag 25 Juli a.s.
hopen onze lieve ouders
Cornelis van der Avort
en
Maria van Riel
hun Zilveren Huwelijksfeest
te vieren. Die dag zal een
gezongen H. Mls uit dank-
baarheid worden opge-
dragen om 9 uur in de
Parochiekerk van St. Jan.
Hun dankbare kinderen.
NOL
JO
ADRIE
LUCIA.
Receptie: 1-2 uur
Oosterhout, St. Janstraat 20

Jo blijkt dus wel een dochter te zijn in plaats van een zoon, maar de rest klopt dus inderdaad met de namen bij de feesttekst.

VOLGNUMMER.	GESLACHTSNAAM. (Geslachtsnaam der vrouw.)	VOORNAMEN. (Voluit geschreven.)	GESLACHT M. (mannelijk) V. (vrouwelijk)	Betrekking der leden tot het hoofd van het huizegezin. (Art. 24, 3e lid, sub c.)	Geb	
					Dagteekening en jaar der geboorte.	
1	2	3	4	5	6.	
1	Avort van der	Cornelis Wilhelmus Antonius	M	Hoofd	25 Juli 1896	
2	Riel van	Maria Paulina Johanna	V	Truier	29 aug 1898	
3	Avort van der	Arnoldus Hubertus Johannes	M	Koon	17 Juli 1916	
4	id	Clara Cornelia Maria	V	Truier	13 Jan 1912	
5	id	Joanna Angelina Adriana Theresia	V	dochter	9 Nov 1928	
6	"	Adriana Angelina Gertruda Maria	V	id	5 Mei 1930	
7	"	Rosia Anna Maria	V	id	20 Mei 1931	

Bevolkingsregister 1921-1938 v.d Avort - van Riel
(Regionaalarchief Tilburg)

De Rul en de rullekes van Oosterhout (3)

Van poepen op straat tot de huidige riolering

Door Paul van Dijk

Redactie: Dit is afsluitende deel van deze bijdrage over de afwatering en riolering in Oosterhout en beschrijft nog lopend onderzoek. Het eerste deel verscheen in de vorige aflevering van het ledenblad (39(4), 2015), en beschreef de ontwikkeling tot het begin van de 20^e eeuw.

Nieuwe riolering, nieuwe problemen, nieuwe oplossingen

Het leek er op dat Oosterhout met de riolering op de goede weg bezig was. Maar er zouden nog vele ingrepen nodig zijn om de afvoer en verwerking van het afvalwater in goede banen te leiden.

Met de groei van Oosterhout breidde het rioleringsstelsel begin 20^e eeuw verder uit. Nieuwbouwstraten als de Bredaseweg, Julianalaan en St.Vintentiusstraat kregen in de 20er en 30er jaren direct een riolering. Maar door al die nieuwe aansluitingen traden geregeld verstoppingen van het riool op. Die konden maar met moeite worden opgelost, omdat de eerste riolen weinig rioolputten kenden. Tussen de huizen en de rioolaansluiting werden vanaf deze tijd daarom vaak bezinkputten aangelegd, de variant van de Middeleeuwse Hollandse beerput. Doel hiervan was om de eerste afvoer van al dat vuile toiletwater af te vangen en zo de hoeveelheid vuil naar de riolering te beperken en verstoppingen te voorkomen.

Maar er ging niet alleen toiletwater in het riool. Ook het regenwater van daken en straten verdween hierin. Nieuwe rioolleidingen werden op bestaande riolen aangesloten en met elkaar verbonden tot één ondergronds netwerk. Door al deze aan elkaar verknoopte rioolbuizen stroomde er bij flinke regenbuien zo veel water in het rioolsysteem dat

deze dit soms niet meer kon verwerken. Het gemengde regenwater en afvalwater stroomden in die situatie in de laagste gebieden via straatkolken en toiletten terug naar boven, met grote overlast van stinkend rioolwater op straat en in de huizen.

Door al deze ervaringen ontwikkelde de rioleringskennis zich in hoog tempo. In 1950 stelde de gemeente Oosterhout, geholpen door wettelijke voorschriften, met de nieuwe kennis het eerste Rioleringsplan op. Daardoor moest er in de jaren daarna weer flink worden geïnvesteerd. Nieuwe riolen werden aangelegd in de Keiweg-Ridderstraat, waarbij de daar aanwezige sloten werden gedempt. Ook de Rul in de Bouwlingstraat-Gasstraat-Havenweg werd daarbij geheel vervangen door een ondergrondse riolering, waarmee de Rul definitief uit het stadsbeeld verdween. Met het nieuwe riooltracé Leijzenhoek-Leeuwenstraat-Markt-Torenstraat-Hoofseweg-Muldersteeg-Effentweg verviel ook het belang van het naamloze rulleke dat oostelijk langs de Markt/Leijzenhoek stroomde. Deze werd roemloos gedempt en raakte al snel in de vergetelheid. Vele rioolbuizen werden vervangen door buizen van een grotere omvang en door de inzet van rioolpompen werd de afvoer van dat vuile water verbeterd. Ook werden nooduitlaten (overstorten) ingepast, zoals langs de Hoofseweg en het Wilhelminakanaal, zodat het overschot van rioolwater bij flinke buien kon worden geloosd op die plekken waar het weinig overlast veroorzaakte. De verbindingen tussen de rioolbuizen bestonden in de vijftiger jaren uit cementspecie, materiaal dat een lange uithardingstijd nodig heeft vóórdát de sleuven waarin deze riolen werden aangelegd konden worden gedicht. Risico op lekkages zijn anders het gevolg. De aanleg van het riool op de Markt was echter een doorn in het oog van de middenstand, die druk op het gemeentebestuur uitoefende om het werk in een hoog tempo uit te voeren. De gemeente greep daardoor naar een nieuw ontwikkelde verbindingsconstructie. Maar al snel bleek dat dit niet functioneerde en er ontstonden veel lekkages van rioolwater, met ver-

zakkingen van straten en vervuiling van het grondwater als gevolg. Toen in de jaren zeventig het nieuwe hoofdriool in de Abdis van Thornstraat deze rioolafwatering overnam verdween dit probleem. Pas bij de reconstructie van de Markt in 1985 werd deze lekkende riole-ring vervangen. Ook in de woonwijk Slotjes zijn in de vijftiger jaren toepassingen gebruikt die landelijk gangbaar waren, maar waarvan later bleek dat deze niet deugdelijk waren en vervangen moesten worden.

In 1935 was de Ridderstraat nog een zandpad en liep er een sloot langs de huizen. Deze straat kreeg na 1955 een bestrating, waarbij de sloot werd gedempten een rioleling werd aangebracht.

Vermeldenswaardig is dat de Oosterhoutse firma Martens & Zoon een nieuwe rioolbuisverbinding ontwikkelde van rubber en deze vanaf

1960 in productie nam. In essentie is dit type tot de dag van vandaag nog steeds een belangrijke standaard.

De landelijke en daarmee ook de Oosterhoutse rioleringsstrategie was tot de 70er jaren vooral gericht op verzameling van regen- en afvalwater in één gemengd rioolsysteem, om dit daarna ongezuiverd te lozen buiten de stad. Voor Oosterhout lagen die lozingspunten in de polders en – iets later – op het Wilhelminakanaal. Deze strategie leidde tot vissterfte, levenloze sloten, stank en verontreinigd water en slib achter de overstort- en lozingspunten. Dat daarmee het eerdere stadse stank- en milieuprobleem eenvoudig werd verplaatst naar het buitengebied, vond men aanvankelijk weinig relevant. Al waren er klachten genoeg van boeren, bewoners in het buitengebied en van natuurliefhebbers. In zijn inleiding in een brief van 17 september 1971 over de rioleringsplannen geeft de Chef Stadsontwikkeling van Oosterhout zijn visie op deze situatie mooi weer als hij stelt: *'Het kan niet anders dan duidelijk zijn dat de lozingen op het Wilhelminakanaal, mede onder invloed van zich niet met zakelijke argumenten ophoudende milieuprofeten, niet veel langer zo kan blijven.'*

Landelijk ontstond immers steeds meer kennis dat deze ongezuiverde lozingen nieuwe risico's vormden voor de volksgezondheid, milieu en natuur. Daarom werd in 1969 de Wet Verontreiniging Oppervlaktewater (WVO) van kracht. Veel waterschappen, die tot die tijd als belangrijkste taak hadden om het water in de polders en van de beeksystemen op de zandgronden af te voeren, kregen vanaf die tijd ook een taak als zuiverings- of waterkwaliteitsbeheerder. In de regio van Oosterhout was echter al in 1950 het Zuiveringsschap De Donge opgericht. Deze was ontstaan vanwege de enorme stank- en waterkwaliteitsproblemen van het riviertje de Donge. Naast de vele rioollozingen op dit riviertje waren het ook de vele industrieën als leerlooierijen en de schoenindustrie van o.a. Rijen en Dongen die zorgden voor zware milieuvervuiling van het water en het slib in de Donge. Doel van dit

Zuiveringsschap was o.a. *'het treffen van maatregelen tot opheffing of voorkoming van verontreiniging der rivier de Donge en haar zijtakken'*.

Geleidelijk werden rioolwaterzuiveringsinstallaties (RWZI's) in het stroomgebied van de Donge gebouwd. Men begon hiermee in de bovenstroomse delen, als eerste in 1976 in Rijen. Pas in 1980 was de RWZI Dongemond, in de Oosterhoutse Oranjepolder, een feit. Deze RWZI stond ver van de bebouwde kom, want de lucht uit de open zuiveringsbassins was niet echt aangenaam. Het water werd, zo goed als met de eerste technische kennis mogelijk was, gereinigd en pas daarna geloosd op het Wilhelminakanaal. Niet alleen de rioleringen van Oosterhout komen hierin uit, ook zuivert RWZI Dongemond het afvalwater van Made, Drimmelen, Geertruidenberg, Raamsdonk en Raamsdonksveer.

Opnieuw moest er door de gemeente flink worden geïnvesteerd in de Oosterhoutse riolering, dit keer om de bestaande rioleringen aan te sluiten op deze RWZI van het waterschap. Ook werden eind 20^e eeuw de meeste woningen, boerderijen en bedrijven in het buitengebied voorzien van riolering, zodat in de polders en in het landelijke gebied geen lozingen van ongezuiverd rioolwater meer konden optreden. We zijn in de tweede helft van de 20^e eeuw eindelijk het niveau van de Romeinse rioolkennis van 2000 jaar geleden ontstegen!

Men mag gerust stellen dat, eind 20^e eeuw, al die ingrepen van de gemeente en het waterschap om de vuilwaterafvoer van woningen en bedrijven en de regenwaterafvoer van wegen en straten aan te sluiten op de riolering, een kostbare investering is geweest. Daarbij is een hoge technische kennis opgebouwd, om de stank en wateroverlast voor de stadsbewoners te minimaliseren. Met als één van de belangrijkste gevolgen een enorme verbetering van de hygiëne en volksgezondheid. Maar ook met een grote winst voor natuur en milieu. Al die riolerin-

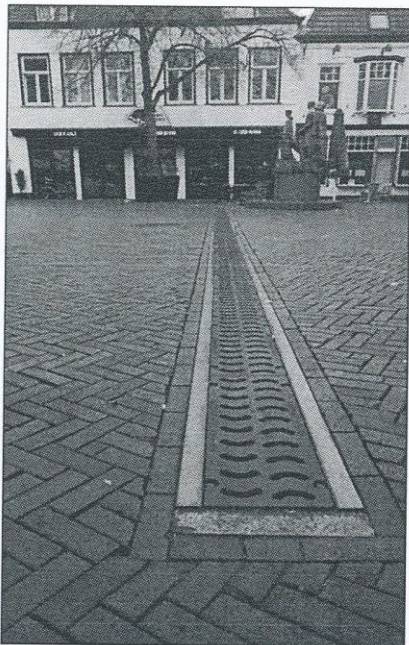
gen zijn ook een voorwaarde om met minimale kansen op wateroverlast in steden te kunnen wonen.

De meeste bewoners zijn zich eind 20^e eeuw echter nog nauwelijks bewust van die noodzakelijke technische voorzieningen. Al het huishoudelijke afvalwater van toilet, douche en gootsteen verdwijnt als vanzelfsprekend via putjes en pijpen uit het huis. En het regenwater wordt via dakgoten, regenpijpen en de vele straatkolken ondergronds en uit het zicht en de beleving van bewoners afgevoerd. De gemeente en het waterschap hebben hun zaken en taken goed geregeld en hun bewoners hierin ontzorgd. Oosterhoutse bewoners en bedrijven betalen hiervoor sinds 1906 nog steeds hun rioolbelasting en na 1973 ook de zuiveringsbelasting aan het waterschap.

Wederom zou men verwachten dat de Oosterhoutse riolering nu eind 20e eeuw eindelijk op orde is. Maar helaas...

21e eeuw: weer terug naar zichtbaar water in de stad

De laatste jaren van de 20e eeuw veranderden de landelijke inzichten weer, mede ingegeven door de klimaatverandering. Één van de gevolgen was dat de hoeveelheid neerslag in de vorm van hevige buien toenam. Grote overstromingen in 1995 en 1998 in o.a. het rivierengebied en langs de Mark ten noorden van Breda lieten dit zien. Vooral de steden bleken gevoelig voor die toename van zware buien, omdat door de bebouwingen (daken, straten) nog maar nauwelijks regenwater in de bodem kon infiltreren en bijna al de regen dus via de rioleringen moest worden afgevoerd. Zoals in de meeste steden was ook het Oosterhoutse rioleringsstelsel qua omvang niet berekend op deze extra wateraanvoer, wat in toenemende mate tot wateroverlast in straten, huizen, tuinen en kelders leidde.

In de 21^e eeuw ligt het Oosterhoutse waterbeheer in de stad grotendeels nauwelijks zichtbaar in riolen ondergronds

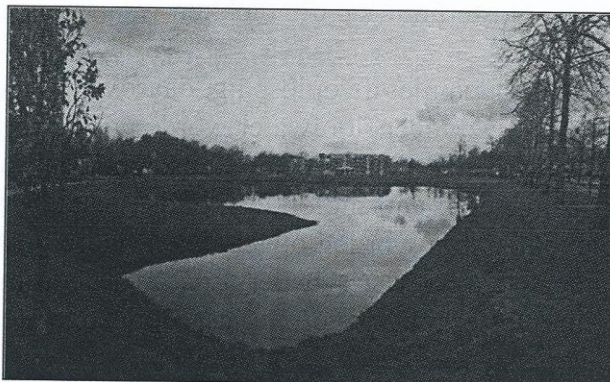
Vanaf 1998 was er bijna elk jaar wel sprake van overstromingen en wateroverlast in delen van Oosterhout, op die plekken waar hoosbuien veel regenwater loslieten.

Nog grotere rioolbuizen vormden niet de oplossing, daarover was men het snel eens. Maar er moest wel meer rioolwater worden opgevangen. Daartoe werden, zoals bij Paterserf en de Gooikensdam, een aantal grote rioleringsbassins aangelegd: enorme ondergrondse bakken waar al dat rioolwater bij piekbuien kon worden opgevangen. Dure maatregelen, maar op die manier werd het risico beperkt dat met de klimaatverandering opnieuw in Oosterhout wateroverlast door overstorten met vuil rioolwater zou ontstaan.

Maar er waren ook al nieuwe visies ontstaan om met dat extra regenwater om te gaan. Waarom schoon regenwater eerst in het gemengde riool vervuilen, om het later in de RWZI weer te moeten schoonmaken? Schoon regenwater kan men toch beter schoon houden? Zo ontstond eind 20^e eeuw landelijk het inzicht om het regenwater los te koppelen van de gemengde riolering.

Ook in Oosterhout ging de riolering wederom op de schop. Niet alles tegelijk, maar op die plekken waar de riolering toch vervangen moest worden of waar men dit werk kon combineren met zaken als herstel van de bestrating. Deze 'afkoppeling' vindt nu nog steeds plaats. In vele straten werd en wordt nu een apart regenwaterriool aangelegd, dat het schone regenwater afleidt naar bestaande sloten en vijvers of naar het grondwater laat infiltreren. In nieuwbouwwijken, zoals Vrachelen/Vlindervallei, zijn aparte regenwatergreppels aangelegd, die deel uitmaken van het groen van de wijk en waar het regenwater kan infiltreren in de bodem. Ook de nieuwe vijvers van het Lukwelpark en van het park bij de Slotbosse Toren fungeren nu als opvang van regenwater van omliggende wijken en zijn ingepast in de uitloopmogelijkheden voor de bewoners. Op die manier worden kosten bespaard, wordt de kans op wateroverlast in de woonwijken verminderd en

wordt de waterkwaliteit uit de RWZI's verder verbeterd. En wordt het water weer meer zichtbaar en beleefbaar voor de Oosterhouters.

Op verschillende plekken in Oosterhout wordt waterbeheer nu weer zichtbaar en beleefbaar gemaakt voor bewoners.

Oosterhout speelt hiermee verder in op de ontwikkelingen om de riolering op een duurzame manier op orde te krijgen. Na eeuwen werk aan de afvoer van afval- en rioleringswater zijn we verder op de goede weg. Maar de werken zijn nog steeds niet klaar.

Bronnen

- <https://nl.wikipedia.org/wiki/Riool>
<https://nl.wikipedia.org/wiki/Toilet>
www.euronet.nl/users/helle/hygiene1.htm
 Op je gemak... Geschiedenis toilet en wc-papier (www.jenneken.nl/bekijk/sanitair.htm)
 J.W.A. Verhulst. Duizend en een bijzonderheden uit het oude Oosterhout. 1970.
 Ad Jongmans. 80 Jaar riolering in Oosterhout. 1986.
 A. Paap. Inventaris van het archief van het waterschap zuiveringsschap De Donge – 1950-1970. 1984.
 Jan van den Noort. Langs de rand van het zand. Waterstaatsgeschiedenis in de Brabantse Delta. 2009.
 Myriam Daru. Wens- en schrikbeelden van poep en poepverwijdering. Theorie en praktijk van de 'Kwestie der Faecaliën' in de 19^e eeuw. In: Medische antropologie 11 (1) 1999.
 Roos van Oosten. De stad, het vuil en de beerput. Een archeologisch-historische studie naar de opkomst, verbreiding en neergang van de beerput in stedelijke context (13de tot 18de eeuw). Proefschrift. 2013.
 Kees van Lohuizen (RIZA). Afvalwaterzuivering in Nederland. Van beerput tot oxidatietoeloot. 2006.
www.tijdmachineoosterhout.nl

Colofon

Heemkundekringen hebben als doel het bevorderen van de belangstelling voor en de kennis van eigen volk en streek, volksgebruiken en de natuur, evenals het stimuleren van het behoud van historische waarden.

De heemkundekring 'De Heerlijkheid Oosterhout' houdt zich bezig met de geschiedenis van Oosterhout en haar kerkdorpen in de breedste zin van het woord. De activiteiten bestaan onder andere uit het verzamelen en vastleggen van historisch materiaal in beeld en op schrift en het presenteren door middel van publicaties, lezingen, tentoonstellingen enz.

Mocht u in het bezit zijn van historisch materiaal over Oosterhout en zijn kerkdorpen, dan willen wij dat graag lenen om te kopiëren of in te scannen, zodat het toegankelijk wordt voor de grote groep van belangstellenden en bewaard wordt voor het nageslacht. Natuurlijk zeggen wij ook geen nee als u het aan ons wilt schenken.

Bestuur:

Voorzitter:	Johan Benneker
Secretaris (waarnemend):	Piet Kaldenberg
Penningmeester:	Theo Janssen
Overige bestuursleden:	Simon Burggraaf Ad van Groesen Frans Timmermans

<u>Ereleden:</u>	Jan Broeders Cor Huijben
------------------	-----------------------------

<u>Secretariaat:</u>	Kerkstraat 18 5101 BC Dongen tel. 06 34379810 e-mail atripled@ziggo.nl
----------------------	--

<u>Bezoekadres:</u>	Huis voor Erfgoed Trefpunt Heemkunde (op afspraak) Zandheuvel 51 4901 HT Oosterhout tel. 0162 856133
---------------------	---

Website:	www.heemkundeoosterhout.nl
E-mail:	info@heemkundeoosterhout.nl

Lidmaatschap:

Leden betalen een contributie van € 25,00 per kalenderjaar.

Inwonende gezinsleden betalen een contributie van € 10,00 per kalenderjaar. Per adres wordt slechts één exemplaar van het ledenblad bezorgd/verstuurd.

Het banknummer van Heemkundekring De Heerlijkheid Oosterhout is:
12.63.46.224

Aan- en afmeldingen van het lidmaatschap schriftelijk bij het secretariaat.

Het lidmaatschap eindigt na schriftelijke opzegging op 31 december daarop volgend.

Abonnees:

Het is voor personen en instellingen mogelijk een abonnement op het ledenblad te nemen (zonder lidmaatschap). De kosten hiervan bedragen €20,00 per jaar (vier edities). Voor buitenlandse abonnees wordt dit bedrag verhoogd met de verzendkosten.

Redactie ledenblad:

Piet van Beek

E-mail:

medblad.hko@gmail.com

Adverteerders:

Zij, die zich bereid hebben verklaard gedurende tenminste een kalenderjaar (vier edities) een advertentie te plaatsen in het ledenblad.

Voor mogelijkheden en kosten kunt u contact opnemen met de redactie of met het secretariaat.